

BISKOP KARL II AF HAMAR.

AF

DR. LUDVIG DAAE.

Den Mand, om hvem der skal fortælles paa de følgende Blade, regjerede ganske kort i sit Stift, og om hans geistlige Virksomhed vides Intet. Men paa Grund af sin ulykkelige Skjebne indtager han en meget bemærket Plads i Christiern II's Historie og var i sin Tid en i alle tre nordiske Riger omtalt Mand. Hans Historie, der endog har fundet Veien til Lærebøgerne, var et characteristisk Billede fra Romerkirkens Forfaldstid. Imidlertid er den endnu ikke ret indgaaende fremstillet, og en Oprensning af dens Kilder, hvilken jeg her har forsøgt at give, er derfor ikke unødvendig.

Den bekjendte lutherske Biskop Jens Nilssøn af Oslo og Hamar kalder ham Karl Iverssøn Jempt¹, og Arild Huitfeldt betegner ham ligeledes i sin Bispekrønike Jempta. Han har altsaa hørt hjemme i Jemtland. Men Allens Formodning, at han, da dette Landskab tilhørte Upsala Erkebispedømme, skulde have faaet en svensk geistlig Opdragelse og have studeret ved Upsala Universitet², er uden Tvivl urigtig. I ethvert Fald maa han nemlig som ganske ung være kommen til Hamar. Han blev

---

¹ Visitatsbøger, S. 584.

² De tre nord. Rigers Hist. I., S. 439.

nemlig i 1486 indskreven som Student i Rostock og betegnes i Matrikelen som „*de Hammaria*“¹. I det følgende Aar finde vi ham ved Greifswalds Universitet².

Om hans Familieforhold vides blot, at han havde en Søster, der var gift i Medelpad i Sverige med en Peder Kempe. Den gamle Hamars Beskrivelse siger, at Karl var af Adel („*Riddermandsmand*“), hvilket maa staa ved sit Værd. Skibykrøniken siger dog ogsaa, at han var „ædel baade af Byrd og af Dyd“.

Efter Studieopholdet i Udlandet møde vi Karl som Kannik i Hamar allerede 1492³. I 1497 er han derhos ogsaa „*Kirkeherre*“ eller Sognepræst paa Thoten⁴, og i 1500 sees han at være Biskop Hermans Official⁵.

Som saadan var han den fornemste blandt Kannerne, og efter Hermans Død valgte hans Colleger ham til Biskop 1504 eller 1505. Vi erfare, at han i Juni 1505 var tilstede i Kalmar, hvor der skulde have været holdt et Møde af alle tre Rigers Raad. Kong Hans fremmødte ogsaa med Raader fra Danmark og Norge, men de Svenske udebleve. Da man havde ventet paa dem i fjorten Dage, fældede man, som bekjendt, en Dom, hvorved Sveriges Rige tilkjendtes Kong Hans, og de frafaldne Herre erklæredes for Majestætsforbrydere o. s. v. Fra norsk Side deltog i denne Dom Erkebiskop Gaute, Karl, „udvalgt Biskop af Hamar“, samt af verdslige Raader Hr. Nils

¹ Matrikler over nordiske Studerende ved fremmede Universiteter ved L. Daae, S. 62.

² Kirkehist. Samll. 4 R. VI. 364. Samtidig indskreves her ogsaa en anden Hamarøenser, Thomas, der siden blev Kannik i Hamars Kapitel.

³ D. N. V. 958.

⁴ D. N. II. 995. Et Phantasibillede af ham, vistnok fra syttende Aarhundrede, hænger derfor i Hofs Kirke.

⁵ D. N. II. 1012.

Henrikssøn og Hr. Henrik Krummedige, der tillige var dansk Rigsraad¹. At Karl havde været en af disse Dommere, er ikke uden Interesse for den følgende Historie. Det vides forøvrigt, at han mødte i Kalmar med tredive væbnede Svende².

Endnu da Mødet holdtes, var Karl, som vi har seet, kun udvalgt Biskop. Sandsynligviis har han indfundet sig i Kalmar for med det samme at faa Kongens Samtykke til at bestige Bispestolen og har vel da ved den Leilighed eller dog omtrent ved den Tid faaet det. Maa-skee er han, siden hans Metropolitan, Erkebiskop Gaute, ogsaa mødte i Kalmar, bleven indviet af denne udenfor Norges Grændser³.

Men, skjønt Karl altsaa dengang har holdt gode Miner med Kong Hans og Foreningen med Danmark, er der Grund til at tro, at han i sit Hjerte har været en Fiende af begge, og at man i Sverige regnede paa ham som en Ven. Rigsforstanderen Svante Nilsson havde i Mora i Dalarne en meget betroet Mand, Præsten Arvid Siggessøn, der stadig forsynede ham med Efterretninger fra Norge. Denne Arvid skriver 4. Mai 1506, at han just havde havt Bud ude i Norge. Hans Bud havde ikke personlig truffet Biskop Karl, der ved den Tid ikke havde været paa Hedemarken, men man kunde haabe paa, at Biskoppen „vilde gjøre det bedste, Leiligheden tilsiger“. Med Befalingsmanden paa Akershuus (antagelig endnu Knut Knutssøn af Familien Baat) stod Karl, heder det.

¹ Huitfeldt p. 1053.

² Styffe, Bidrag till Skandinav. Hist. V. 47.

³ Det første ubetinget sikre Vidnesbyrd om Karl som indviet Biskop, er fra October 1506. D. N. I. 1020. Nogen Oplysning om Bekræftelse af Paven eller betalt Afgift og Sportler til Curien haves ikke.

videre, ikke paa god Fod, men Almuen „holdt med Biskoppen“¹.

Den lige siden Aarhundredets Begyndelse herskende Ufred med Sverige og den Gjæring, som især siden Hr. Knut Alfssøns Drab fandt Sted hos Almuen i det søndenfjeldske Norge, fyldte Kong Hans med Bekymring, og han sendte af den Grund i Slutningen af 1506 sin Søn Christiern (II) som Statholder til Norge med fuld kongelig Myndighed. Efter at have tilbragt Julen paa Baahuus kom den femogtyveaarige Kongesøn i Januar 1507 til Akershuus og begyndte sit mærkelige Regimente i Norge. Et af hans første Skridt var at sammenkalde et Møde i Oslo i Marts 1507 af nogle Prælater, Slotsherrer og Lagmænd, og af disse æskede han en Erklæring om, hvilken Straf den burde lide, der ringeagtede kongelige Breve og Bud eller forsøgte at forraade Land og Folk fra Kongen. Svaret blev, at ifølge Lovene havde de, der ikke adlode Kongens Bud og Breve, forbrudt Fred og Fæ med Undtagelse af Odelsgoods, men de, som raadede „Land og Thegner“ fra Kongen, havde forgjort baade Fred, Fæ og Odelsgoods, og deres Liv stod i Kongens Haand. Mellem dem, som maatte udstede denne Erklæring, var Biskop Karl og en af hans Kanniker, Sven². Om nu Kongen allerede da har havt Biskoppen mistænkt (og i saa Fald vel ikke uden Føie), veed jeg ikke, men at man i Sverige frendes regnede ham blandt sine, er vist. Ganske kort efter hint Møde i Oslo skriver nemlig den svenske Ridder Hr.

¹ Styffe, Bidrag till Skandinav. Hist. V. 88.

² Jahu, Danmarks Hist. under Unionsperioden, 584. Kannikeren Sven nævnes ikke i andre kjendte Diplomer, men er uden Tvivl den samme Mand af dette Navn, der ifølge Indskrifterne i Østre Thotens Kirke skal have været Biskop Karls Eftermand her og have været en Bondesøn fra Romerike.

Thure Jønsson (Knut Alfssøns Sødskendebarn) til Hr. Svante (12. April), at endeel indfødte Mænd i Norge, blandt hvilke Biskop Karl nævnes først (dog vel egentlig kun, fordi han var den høieste i Rang), ere uvillige til at „samtykke og besværgе en ny beskreven Lov, der vilde blive dem og Riget til evigt Fordærv“. De øvrige „indfødte Norske“, som negtede at samtykke en „ny Lov“ (hvis Indhold ikke kjendes), vare Hr. Nils Henrikssøn (Fru Inger af Østraats Mand), Olaf Ottessøn (vistnok hendes Broder), Olaf Galle og Knut Knutssøn, og om den sidstnævnte udtales, at han var tilsinds at drage til Sverige, samt at man formodede, at flere af disse misfornøiede Nordmænd vilde gjøre det samme¹. Som man vil see, have de verdslige Adelsmænd, som her omtales, hidtil forstaaet at skjule sin uvillige Stemning mod Christiern, og navnlig gjelder dette, som vi strax skulle see, om Knut Knutssøn.

I Vinteren 1507—1508 eller i den allerførste Deel af det sidste Aar udbrød, efterat Christiern var vendt tilbage fra sit første Besøg i Bergen, en Opstand paa Oplandene. Denne Opstand er i senere Tid meget ofte bleven omtalt, men i Virkeligheden vide vi saare lidet om den. Det Hele, som med nogen Sikkerhed kan siges om Begivenheden, findes i et Brev fra den ovennævnte svenske Præst Arvid Siggessøn, skrevet 29. Febr. 1508 fra Mora i Dalarne.

I dette vigtige Brev² berettes, at „den unge Herre (Christiern) i Vinter vilde lagt Tvinge paa dennem paa Hedemarken“; Hedemarkingerne have altsaa frygtet, at han med Vaabenmagt vilde hjemsoge dem. „Og saa

¹ Handl. rör. Skandin. Hist. XX. 126.

² Trykt i Allens Verk, De tre Nord. Rigers Hist. II. 576 fgg.

ginge de sammen og vilde braade (hugge Braater) og have Hold (Baghold) for hannem, at han ikke skulde ubebudet komme ind paa dem. Dog kom han omkring dem, da de toge Forsømmelse for Ærinde (o: vare uforsigtige og sorgløse) og greb saamange, som i det Hold vare, og en Del slog ihjel, og der blev Herlog Hufvodfat slagen med nogle flere de bedste.“

Hvem var nu den i Kampen faldne Herlog Hufvodfat („Hyttfad“)? Herpaa kan Ingen svare. Forgjeves søger man i det hele levnedes Forraad af Diplomer efter en samtidig Herlog, paa hvem der her med endog den mindste Rimelighed kan tænkes. Kun saa meget er klart, at Manden, siden Brevskriveren nævner ham paa denne Maade, uden at tilføie nogensomhelst nærmere Oplysning om ham, maa have været en Hr. Svante Nilssøn bekendt, af de Svenske sandsynligviis opegget Personlighed. Det maa ligge nærmest at tro, at han har været en norsk Bonde, men har han været en Mand „af Vaaben“, tilhørte han i alle Fald ikke nogen mere betydelig eller bekendt Æt. Tilnavnet kan gjerne kun have været et personligt¹. Men i Phantasiens og Declamationens Verden har Herlog spillet en desto større Rolle. Endnu i 1874, da der i Christiania Communebestyrelse debatteredes om Bevilgning til et Monument for Byens Anlægger, Kong Christian IV, udtalte saaledes Professor Frederik Brandt, at der hellere burde reises et Monument for Herlog Hyttfad!

Arvid Sigessøns Brev fortæller videre, at den „unge Herre“ (efter at have tilintetgjort Hedemarkingernes

---

¹ I Ahnetavler, der dog ere lidet paalidelige, omtales en „Sigrid Hyttfad af Nøttelstad i Stange Præstegjeld“ (Samll. til N. F. Spr. o. Hist. I. 405).

Baghold) red ind paa Thoten. Han tilføier den mærkelige Oplysning, at han „der sendte Biskop Karls Folk fra sig og hjem til Hamar til hannem“. Heraf maa altsaa sluttes, at Christiern har forlangt Hjelp af Biskoppen, og at denne har overladt eller maattet overlade ham de væbnede Svende, han har havt paa Bispegaarden. En formodentlig henimod Slutningen af Aarhundredet nedskreven Beretning om Biskop Karl af Jens Nilssøn¹ (der ikke kjender nogen Herlog Hyttefad) fortæller, at der skete et „Opløb paa Kjølveien af Thotens Bønder; de bleve fangne allesammen og indsatte i den hvælvede, murede Kjelder i Præstegaarden“.

Naar Jens Nilssøn videre tilføier, at „tre af de oprørske Bønder bleve aflivede; alle de andre løste sig med store Pendinge“, da veed jeg ei, om dette kun angaar Thotningerne eller muligens ogsaa Hedemarkingerne, der vel maa have spillet Hovedrollen i Opløbet. Hvad selve Herlog angaar, da veed man af en Beretning hos den bekjendte lybekske Præst og Krønikeskriver, Reimar Kock, som personlig var tilstede i Oslo 1532, at hans Hoved udenfor Akershuus blev sat paa en Stage med en Jernkrone paa (en ikke ualmindelig Forhaanelse over ulykkelige Oprørshøvdinge), og at nogle flere Hoveder havde været anbragte i en Kreds omkring hans².

Herlog Hyttefads Fald, som af Arvid Siggessøn kunde berettes i et Brev fra Mora i Dalarne 29. Febr. 1508, maa vel have fundet Sted flere Uger i Forveien, især da Arvid i samme Skrivelse kunde fortælle ogsaa

¹ Visitatsbøger, 584.

² R. Kocks Krønike er endnu ikke trykt i sin Helhed; de Norgevedkommende Stykker findes i dansk Oversættelse i (dansk) Magazin for militær Videnskabelighed, B. X.

om senere stedfundne Begivenheder og navnlig mærkelige Ting om Biskop Karl.

Om denne heder det nemlig, at da Christiern fra Thoten var kommen tilbage til Oslo, skrev han „ganske venlig“ tre Gange til Biskop Karl, at han strax skulde komme til ham i Borgesyssel. Han brugte, fortæller Arvid videre, „en Brevdrager, som i alle Maader beteede sig, som en anden Brevdrager havde gjort mod Hr. Knut Alfssøn“; dette vil naturligviis sige, at Brevdrageren brugte Svig og Falskhed. Tilsidst reiste da Biskoppen, og det lader sig formode, at han nødig og med bange Anelser drog afsted. Han havde netop havt Besøg af sin Søster og sin svenske Svoger, Peder Kempe, der havde lagt Veien til Hamar om Arvid Siggessøn i Dalarne. Da Biskoppen drog afsted, sagde han disse sine Nærpaarørende, at han haabede at komme hjem om otte Dage. Men efter denne Uges Forløb viste sig den „unge Herre“ en Morgen tidlig udenfor Hamars befæstede Bispegaard. Bispens Foged var „med sit Selskab“ ude i Forretninger, idet han ingen Fare havde anet, thi Biskoppen havde jo sagt, at han snart skulde komme igjen, og givet Befaling til, at der skulde brygges og bages i hans Fraværelse. Christiern anstillede sig, da han kom, som om han var forfulgt af de Svenske, og som om Biskoppen selv var i hans Følge, og forlangte, at man strax skulde aabne Porten for ham selv og denne. Dette Forlangende blev efterkommet, men „i det samme Christiern kom ind, greb han strax hvert Barn og tog al den Del, der var, paa Fiendeviis og lod strax plyndre i Kirken og hos Kanniker og Præster“. Alle Bønder, som havde noget, lod han gribe og „lægge i Hægtelse“, og somme beskattede han over deres Formue, og nogle „gik til Skoven som andre vilde Dyr“. Han havde 500 Mand med sig,

hvoraf dog kun 60 „Hofmænd“ (formodentlig Knægte af Akershuus's Besætning), Resten vare „Kjøbmænd fra alle Kjøbstæder, Baadsknægte og allehaande løst Parti“. Peder Kempe havde Aftenen i Forveien begivet sig bort til en Klerk og var saa heldig, da han hørte, hvad der var skeet, at komme afsted til Dalarne. Biskoppens Søster blev derimod greben, men den unge Herres Sekretær eller „Cantsler“ (det var den senere Erkebiskop Erik Walkendorf), der altsaa maa have fulgt med ved denne Leilighed, skaffede dog hende fri imod Løfte om Godtgjørelse derfor; hun begav sig strax til Arvid Siggessøn og gav ham Besked. Hendes Beretning ligger da formodentlig til Grund for den indholdsrige Skrivelse af 29. Febr. Hvorledes det var gaaet Biskop Karl selv, vidste man paa Hamar ikke sikker Besked om. Christierns første Foregivende, at han havde ham med sig til Hamar, var kun Opspind. Men den Hest og den Slæde, hvormed den ulykkelige Biskop havde forladt sin Borg, gjenkjendte man ved Christierns Ankomst, thi med deene Befordring var en anden af Christierns Ledsagere til Hamar, Biskoppen af Oslo Anders Muus¹ kommen kjørende. Det hed sig nu, at Karl var „indmanet“ paa denne sin Embedsbroders ligeledes befæstede Bispegaard i Oslo, medens hans Følge skulde være kastet ind paa Akershuus. Endelig hed det ogsaa, at Christiern havde skrevet efter Erkebiskop Gaute i Nidaros og Hr. Nils Henrikssøn paa Østraat for at berede dem samme Skjebne som Biskop Karl.

---

¹ Denne ynkelige Prælat, et Creatur af Christiern, var nys bleven indtrængt paa Oslo Bispestol af Kong Hans, idet den udvalgte Biskop, Nordmanden Thorkel Jonssøn var fordreven til Sverige. Siden blev det Anders Muus's Skjebne selv at fortrænges af en anden dansk Mand, Hans Mule.

Saavidt Arvid Siggessøns Brev, som har den For-
 del at være et samtidigt Vidnesbyrd, men dog som for-
 mentlig hvilende paa Biskoppens Søsters Beretning ikke
 kan undgaa al Mistanke om mulig Ensidighed i Enkelt-
 heder. Men denne Beretning er saagodtsom det Eneste,
 vi kjender om disse Begivenheder. Jens Nilssøns korte
 Beretning er nemlig saa meget yngre, dog kan den nok
 tænkes at hvile paa ældre, nu tabte Optegnelser. For-
 uden hvad ovenfor er anført af Jens Nilssøn, meddeler
 denne ogsaa dette, at de, der fangedes efter Kampen paa
 Thoten (Kjølveien), havde „skyldt paa“ Biskop Karl.
 Hans Families nære Venskab med Arvid Siggessøn tyder
 ogsaa paa, at Biskoppen, om han end har maattet lade
 sine Folk støde til Christiern, har staaet i Forbindelse
 med dennes Fiender og maaskee staaet bag ved Opstan-
 den, ligesom der jo neppe kan være Tvivl om, at han fra
 første Færd af har været uvillig stemt mod den unge
 Fyrste.

Tilstandene paa Hedemarken og en stor Del af
 Oplandene i det Hele vare altsaa i høi Grad urolige og
 ulykkelige om Vaaren 1508. I April og Mai var der en
 Bevægelse i Solør og paa Hedemarken. Den fordrevne
 Thorkel Jonssøn, der fremdeles kaldte sig udvalgt Biskop
 af Oslo, havde gjort Indfald fra Sverige, hvor hans Skjebne
 havde vakt Deltagelse. Han havde faaet Understøttelse
 af svenske Biskopper og af Befalingsmanden i Werme-
 land, Olof Bjørnsson. Men Hjelpen fra Sverige, hvor
 Hr. Svante Nilsson var altfor meget optagen med andre
 Sager, blev ikke tilstrækkelig til at udrette Noget af Va-
 righed. Ogsaa i Thelemarken, uvist dog, om i den
 Del, som hørte til Hamars Stift, var der Bevægelser
 blandt Bønderne, og Christiern skal selv have gjort et

Tog til denne Egn¹, hvor Fyrstebesøg vistnok ellers sjelden eller aldrig havde været kjendte.

For imidlertid at vende tilbage til Biskop Karl, da var han altsaa foreløbig Fange paa Anders Muus's Bispegaard i Oslo. At forgribe sig paa en Biskops personlige Frihed vilde i Romerkirkens Velmagtsdage have været en overmaade dristig og skjebnesvanger Handling, thi den, der vovede noget saadant, var allerede ved selve Gjerningen, selv om formelig Bansættelse ei fandt Sted, falden i Ban (*excommunicatio latæ sententiæ*), ja der kunde endog efter en saadan Fremfærd paafølge et Interdict over det hele Land. Men de Tider vare forbi, da man havde noget alvorligt at frygte fra Rom. Naar den nu længst tæmmede Pavemagt fik sine Afgifter og Sportler og kunde udsende sine Afledskræmmere, lukkede den sine Øine til næsten, hvad det saa skulde være. Man tænke paa, hvad der var foregaaet i Bergen 1455!

Allerede i Arvid Siggessøns ovenfor omtalte Brev berettes, at Christiern strax tog den befæstede Bispegaard i Besiddelse, og det paa en saadan Maade, at han dengang sikkert ikke har tænkt paa nogensinde at ville slippe den af sine Hænder. Han lod nemlig strax Gaarden „bespise“ (o: proviantere) og lod falde den Ytring, at, om her igjen kom en Biskop, da maatte han, om han saa vilde, gjerne faa Lov at bo i Ladegaarden, „men paa Slotte eller murede Gaarde skulde de herefter ikke mere sætte sig“. Han lod videre ogsaa Bispestolens Indtægter ligefrem beslaglægge, og den Mand, som indsattes til verdslig Bestyrer af Gaarden og Godset, blev den samme Knut Knutssøn, om hvem det ovenfor er sagt, at han ikke havde staaet paa den bedste Fod med Biskop

¹ Styffe, Bidrag o. s. v. V. 265.

Karl, men som tillige — hvad Christiern dengang endnu var uvidende om — ligesom Biskoppen ikke var fri for svenske Sympathier. Der kom en Tid, da Christiern fik dette at vide, og Knut Knutssøn, der imidlertid var bleven Ridder, maatte saa i 1519 blandt andet ogsaa af den Grund lade sit Liv paa Skafottet¹. Om hans Administration af Stiftet har man et Vidnesbyrd i et tilfældigviis bevaret Document af 1509, hvori han som „Høvedsmand paa Hammergaard paa min naadige Fyrste, Hr. Christierns Vegne“ giver en Kirkevæрге Kvittering for aflagt Regnskab til Hamar Domkirke for Alms Kirke i Fron².

Naar maaskee undtages Anders Muus af Oslo, maatte dog Norges Prælater selvfølgelig i høi Grad forbitres ved en saadan Adfærd imod deres Collega, og især maatte dette være Tilfældet med Erkebiskop Gaute, den afsagte Fiende endog af Foreningen med Danmark i sig selv, endmere naturligviis af en saadan Repræsentant for denne, som Christiern. Denne sidste skal i 1507 have indfundet sig i Throndhjem og forlangt, at Gaute skulde krone ham som Norges Konge, men have faaet et bestemt Afslag: „Vi have nok af en kronet Konge her i Riget, Eders Fader“³. Efter Karls Fængsling fortalte man i Sverige, at Erkebispens gjorde krigerske Rustninger og „lod alle Langskibe nordenfjelds gjøre rede“, men dette har neppe været mere end et Rygte⁴. Men som Rigets Primas maatte dog Gaute lade høre fra sig i Biskoppens Sag, og han skrev da til Kong Hans i Danmark fra Throndhjem 31.

¹ Allen, De tre nord. R. Hist. III, 1 S. 26—35.

² D. N. III. 1045.

³ Handlingar rör. Skandinav. Hist. XX. 185, cfr. L. Daae, Norges Helgener S. 63.

⁴ L. Daae, En Krønike om Erkebiskopperne i Nidaros (Vidensk. Selsk. Festskrift) S. 173—74.

Mai 1508¹ med Klage over, at „vor unge naadige Herre“ havde sat Biskop Karl i Fængsel og frataget ham hans Gaard og Tjenere, fordi han skulde „have voldet Opreisningen paa Hedemarken i Vinter“. Denne Fremfærd kunde Gaute ikke kalde lovlig, thi det var ikke tilbørligt, at den hellige Kirkes Personer og især Biskopper og Prælater „nefses“ eller rettes under Lægmands Vold og afsættes fra alt, hvad der tilhører dem, uden Lov og Dom. Han beder derfor, at Biskop Karl maa komme til sit igjen og svare for tilbørlige (o: geistlige) Dommere, hvorhos han tilføier, at det er at formode, at Biskoppen fra den Tid, da han fik Kongens Samtykke til Hamars Domkirke (o: til Bispeembedet), har tjent denne og Riget, som en tro Mand bør paa den hellige Kirkes Vegne. Erkebisen endte med en Bøn om, at den unge Herre Christiern maatte ville lade Alle nyde Lov og Ret og ikke betyngte Almuen med nye Paalæg og Besværinger.

At Erkebisen havde Kirkeretten paa sin Side, er sikkert nok. Forholdet var aldeles det samme, som f. Ex. dengang i det ellefte Aarhundrede Keiser Henrik IV havde fanget tyske Biskopper og forlangte deres Afsættelse, men Gregor VII i Henhold til de isidoriske Decretaler erklærede, at de først maatte indsættes igjen i sin Embedsmyndighed, førend lovlig Anklage mod dem kunde fremsættes; men det forstaar sig, nu var der i Rom ingen Gregor VII, og Erkebiskoppen i Throndhjem havde ingen Støtte mod Christiern og hans Fader. Henvendelsen blev derfor afmægtig.

Men inden Kong Hans gav et Slags Svar, havde der været holdt et dansk Raads- eller Herremøde i Varberg i Halland ved St. Hans Tid 1508, hvor baade

¹ Danske Mag. IV. 182. D. N. VIII. 471.

Christiern og hans Fader Kongen havde mødt frem, da der skulde forhandles med svenske Udsendinge. Først efterat Mødet havde fundet Sted, fik Gaute — hvad der jo ogsaa var rimeligt, naar Hensyn tages til Datidens Befordringsmidler og de store Afstande — Svar paa sit Brev af 31. Mai. Svaret var undvigende og gik udenom Sagen¹. Kongen siger, at han havde ventet, at Biskop Karl skulde være kommen „for os og Rigets Prælater“ i Varberg. (Man maa her erindre, at Biskoppen jo var en fangen Mand, og at det altsaa ingenlunde beroede paa ham, om han kunde indfinde sig!) Dog havde Kongen hørt, at Bispen ønskede at komme til Ords med ham, hvilket Kongen selv ogsaa vilde lade skee². (Det blev aldrig Noget deraf.) Hvad Hamars Bispegaard og Tjenerne angaar, siger Kongen, at „vor kjære Søn har sagt os, at han ei haver befattet sig dermed eller givet nogen Befaling derom, men Prælater og Kanniker der i Capitlet have givet Knud Knudssøn Befaling at forsvare Godset, dog at Renten og Opbørselen skal blive til Stiftet, som sig hør og bør“. (Man kan jo ikke vide, om Christiern har sagt noget saadant til sin Fader, men det er vistnok al mulig Grund til at tro, at han i saa Fald har talt Usandhed, og at Knud Knudssøn ingenlunde har været Kannikerne kjærkommen eller (i hvert Fald ikke frivilligt) valgt af disse, hvilket sidste allerede fremgaar af, hvad vi ovenfor have anført.) Tilsidst bemærker Kong

¹ Trykt efter et bevaret Udkast i Danske Mag. IV. 184 og D. N. VIII. 473.

² Udstrøget i Conceptet ere Ordene: „Til det første Herremøde, som nu herefter stande skal“, hvilket er ganske betegnende, da det viser, at Kongen ingenlunde længtes efter at see ham, men helst lod den Sammenkomst henstaa!

Hans i svævende Udtryk, at det ei „kvemmer sig for ham at være Dommer i denne Sag“. Kongen tier betegnende nok ganske stille med Hensyn til Hovedpunktet, Erkebispens Klage over, at Karl holdes fangen under Læg-mænds Vold. Derimod fortæller han, at hans kjære Søn har skrevet om Sagen og begjæret Dommere af „vor hel- ligste Fader Paven og den romerske Kirke“. At dette allerede nu er skeet, er dog ganske usandsynligt. Et Par Aar senere er der derimod skrevet fra Kong Hans's Cancelli til en Cardinal (Marcus af Præneste), der var Kongens Commissionær ved Curien, og i Brevet til denne fortælles vel, at der allerede tidligere er skrevet til Paven, men efter noget saadant Brev leder man for- gjeves i Kong Hans's latinske Copibog for disse Aar¹.

Erkebiskop Gaute havde imidlertid skrevet ogsaa til sin danske Collega, den fromme og af Alle høiagtede Erkebiskop Birger af Lund, og anmodet ham om at gjøre sit til, at Biskoppen af Hamar maatte komme for tilbørlige Dommere. Birger opfyldte denne Begjæring og skrev til Kong Hans Margrete Dag (altsaa 9. eller 16. Juli) 1508². Af denne Skrivelse erfare vi, at Kongen, Erkebiskop Birger og Biskoppen af Fyn, Jens Anders- søn (Beldenak), vare blevne enige paa Herredagen i Var- berg om, at Biskoppen skulde faa Kongen i Tale, og dette beder da Birger Kongen om at gjøre Alvor af. Det skede dog, som ovenfor anført, aldrig, og Kongen har som ovenfor anført, neppe ment noget dermed.

Den nysnævnte Biskop af Fyn, Jens Beldenak, var en talentfuld og i Kirkeretten vel forfaren Mand, men tillige en Person, der yndede at gjøre sig gjeldende ved

¹ (Wegeners) Aarsberetn. fra Geheimearchivet I. 38.

² Danske Mag. IV. 183.

alle Leiligheder og indblande sig i mange Ting. Dette Træk hænger muligens sammen med, at han (i Modsætning til de allerfleste Prælater paa den Tid) var en ægte Parvenu. Uagtet han sikkert meget godt forstod, at hverken Kong Hans eller Christiern ønskede, at Biskop Karl skulde slippe ud af den sidstnævntes Fængsel, udstedte han under 2. Decbr. 1508 et mærkeligt aabent Brev i denne Sag¹. Man faar her vide nye Ting, der slet ikke forekomme i de ovenfor refererede Brevskaber. Først, at Christiern (ved hvilken Leilighed? skriftligt eller mundtligt?) skal have tilbudt Norges Biskopper, om de ønskede det, at tage Biskop Karl i sin Forvaring, men at ingen af dem havde været villig dertil. Dette skulde Christiern selv have sagt ved det tidnævnte Raadsmøde i Varberg, men det lyder lidet troligt. Dernæst fortælles, hvad der tør være sandt, siden Biskop Jens selv var tilstede i Varberg, at Christiern sammesteds havde tilbudt at ville overantvorde Karl af Hamar til Erkebisen af Lund eller til hvilken anden Prælat i Danmark, der vilde modtage ham og indestaa for hans Tilstedeværelse, men at saavel Erkebisen som de øvrige tilstedeværende Prælater havde erklæret, at de vilde være ganske „ubevarede“ med den Sag. Men nu tilbyder han selv, Biskop Jens Andersson, at ville modtage Biskop Karl i sin Forvaring, om han overleveres ham i Kjerteminde i Fyn, og at have ham hos sig i et Aar, regnet fra Modtagelsen i Kjerteminde. Til dette neppe velkomne Brev vides der ikke, at noget Hensyn blev taget.

---

¹ Danske Mag. IV. 186. Det siges her af Langebek, at dette Brev er en Skrivelse til Christiern i Norge, men selv betegner Biskop Jens det som „aabent Brev“ og henvender sig ikke til nogen Enkeltmand.

Biskoppen forblev i Fængsel, men er allerede i 1508 bleven flyttet fra Oslo til Baahuus Fæstning, hvor han formodentlig har siddet i det bekjendte Taarn, der kaldes „Fars Hat“ og oftere blev benyttet som Fangerum. I August 1508 gik det Rygte i Sverige, at „han var sluppen løs, men at Ingen vidste, hvor han var“¹. Denne Flugt maa det da formodentlig være, som — hvad vi siden skulle høre — er blevet saa stærkt udsmykket af en dansk Historieskriver. Har han en kort Tid været paa fri Fod, er han i ethvert Fald snart atter bleven greben.

Som vi have hørt, kom Sagen omsider, uvist paa hvad Maade, for Paven, Julius II, en Mand, der dog sikkert, optagen som han var med Krige og verdslig Politik, ikke har skjænket en hyperboræisk Biskops Affærer stor Opmærksomhed. Forholdet mellem ham og Kong Hans var i ethvert Fald saa godt, at Paven uden Indvending efter Erkebiskop Gantes Død (1510) cassetede Thronhjems Domcapitels Valg af en Efterfølger og derimod ved Provision udnævnte Kongens Candidat Erik Walkendorf til Norges Primas.

Den sidste Oplysning om Biskop Karls Skjebne findes i et Brev, udstedt af en pavelig Nuntius, Friseren Idzard Gravius, Kannik fra Sinigaglia. Denne Nuntius var (man kan gjerne sige: naturligiis) en Afladskræmmer og altsaa henviist til i sin Forretnings Interesse at vise Christiern den størst mulige Forekommenhed og Opmærksomhed, og han blev nu benyttet af denne til at bringe ham ud af de Vanskeligheder, hvori han var kommen ved at forgribe sig paa en Biskops Person. Christiern var vistnok ikke formelig sat i Ban, skjønt han, som vi

¹ Styffe, Bidrag V. 293.

vide, efter Kirkeloven var faldet i et saadant ved sin Handling, men Sagen havde efterhaanden vakt stor Opsigt og kunde nok blive et farligt Vaaben mod ham i hans Fienders Haand. Derfor lod han Afladskræmmeren afløse sig fra de Kirkestraffe, han „muligen“ kunde have paadraget sig, ved et Brev, udstedt i Laholm 17. Decbr. 1511 (1512?)¹. Dette indeholder en kort Fremstilling af Sagen, selvfølgelig paa den for Christiern gunstigste Maade og, om jeg saa maa sige, nedskreven efter hans Dictat. Vi faa høre, at det ved de fangne Oprøreres „godvillige“ Tilstaaelse og ved „andre ikke ringe Indicier“ var godtgjort, at Biskop Karl havde været „Ophavsmand og Bannerfører for den blodige Tumult“. Dernæst fortælles, at Biskoppen, da Kongen kaldte ham til sig, skulde have forsøgt, i Stedet for at indstille sig hos ham, at rømme til Sverige, et Træk, der ikke forekommer i noget af de ældre Documenter. Christiern havde, siges der, saa ladet ham gribe paa Flugten og ladet ham bevogte „i et Kammer“ (*in quadam camera*), men „ikke fordi han vilde straffe ham (!) eller vilde være Dommer i sin egen Sag, men fordi han besluttede at henvende sig til vor helligste Fader, Paven, og det hellige apostoliske Sæde angaaende denne Biskoppens notoriske Forbrydelse“ (!). Han havde gjentagne Gange (!) henvendt sig til Paven, „men ikke faaet Svar, enten paa Grund af Kongeriget Norges uhyre Afstand fra Staden (∴ Rom) eller Sendebudenes Forsømmelighed“ (!!!)².

¹ I Brevet selv, der er trykt i Danske Mag. IV. 189, staar 1512, men Paludan-Müller har i sin Bog: De første Konger af den oldenborgske Slægt, S. 243, gjort det sandsynligt, at Gravius har beregnet Aaret 1512 fra 25. Marts 1511 af (den pisanke Incarnationsstil).

² Endog Allen, Christiern II's utrættelige Advocat i Tide og i Utide, maa tilstaa (Tre nord. R. I. 471): „Man fristes til at

Men den vigtigste Oplysning, som Afadskræmmere-rens Brev indeholder, er dog den factiske, at, da han absolverede Christiern, var Biskop Karl død. Det heder i Brevet, at Christiern i Aarenes Løb var bleven kjed af at skulle have ham under stadig Bevogtning og derfor bestemte sig til at sende ham til Erkebiskop Erik Walkendorf i Throndhjem, paa hvis Varetægt han trygt kunde stole. Men, medens han var paa sin Reise til Throndhjem (altsaa fra Baahuus), døde han efter Guds Vilje i Oslo¹. Christiern havde jo, fortsætter Idzard Gravius, „ikke lagt voldsom Haand paa ham, men paa det apostoliske Sædes Vegne (!) ladet ham hæderlig (!) forvare i et Kammer, for at hans blodige Forbrydelse kunde blive undersøgt, men ikke desto mindre, for sin Samvittigheds og Sjels Freds Skyld og for efter sine Forfædres Exempel at vise sig som en catholsk Fyrste, har han anmodet mig for en Trygheds Skyld (*ad cautelam*) om at faa modtage Absolutionens Beneficium“. Derfor meddeler han med apostolisk Myndighed saadan Absolution, saafremt forøvrigt Christiern ved at gribe Biskoppen maatte være falden i noget Ban. Idzard Gravius maa erkjendes at have tilegnet sig den romerske Kirkes hykelske Stil indtil Virtuositet.

Biskoppen var altsaa død og Christiern absolveret af en pavelig Nuntius. Men hermed var Sagen ikke forbi. Den fik i 1513 et mærkeligt Efterspil. For at forstaa dette, hvorom vi strax skulle tale, tror jeg, at man maa have i Erindring, at Kong Hans var død 20. Februar

---

antage, at det ikke forholder sig rigtigt med disse tidligere Bud og Skrivelser“.

¹ Han skal være død i Anders Muus's Bispegaard, hvor ogsaa hans første Fængsel havde været. D. N. IX. 474.

1513. Pave Julius II var død Dagen efter, 21. Febr. og 15. Marts var Leo X valgt til hans Eftermand.

Under 12. Mai 1513 udsteder den nye Pave en Bulle¹. Den er stilet til Erkebiskop Erik Walkendorf af Nidaros og Biskop Lage Urne af Roskilde og angiver, at Cardinal Marcus af Præneste har givet Paven en Fremstilling af Biskop Karls Sag. Denne Fremstilling har gaaet ud paa, at Karl skulde have conspireret mod Christiern og villet paa listig Maade berøve denne Livet. Christiern havde saa opdaget S sammensværgelsen, fanget Biskoppen og hans Consorter og ladet disse sidste undergaa Straf (*supplicium sumsit*). Videre faar man af dette Pavebrev at vide, at Julius II i sin Tid skulde have overdraget Undersøgelse og Absolution til to (unævnte) Biskopper i Nordtydskland (Noget, hvorm der i de foregaaende Acter Intet meldes). Nu meddeler da Paven Biskop Lage Urne Tilladelse til, *ad cautelam*, som det heder, foreløbig at afløse Christiern. Der tilføies, at dette skulde skee paa Betingelse af, at denne (der nu kaldes Konge) edelig forpligtede sig til at underkaste sig Kirkens Lov og endelige Dom i Sagen. Men dette var naturligviis kun Spilfægteri fra den romerske Curies Side for at redde Formen, og Sagen blev af Paven aldrig optagen paany. Og nu foregik i Graabrødreklostret i Kjøbenhavn et høitideligt Optrin. Christiern aflagde her først Ed paa, at han vilde underkaste sig Kirkens Dom, og bad knælende om Forladelse for sin Synd, og derpaa meddelte Biskop Lage ham i Henhold til den pavelige Bulle Absolutionen og paalagde ham en Bod, der dog —

---

¹ Trykt i Danske Mag. IV, p. 191—92, og Dipl. Norv. IX. No. 474.

ikke nærmere bestemtes. I Brevet herom¹ udtaler nysnævnte danske Biskop derhos, at det var godtgjort, at Christiern havde været uden Skyld i Karls Død.

Denne Sagens sidste Episode har vistnok en større Interesse, end man hidtil har været opmærksom paa. Den forstaaes uden Tvivl bedst, naar man henseer til den alt andet end heldige Position, hvori Christiern II befandt sig efter Faderens Død, idet det jo er bekjendt nok, at der inden det danske Aristokrati gaves et ikke ringe Parti, som kun yderst nødig saa ham bestige Danmarks Throne, thi allerede længe havde hans brutale Personlighed fyldt Mange med bange Anelser om en tyrannisk Regjering. Der kan visselig ikke tvivles paa, at det, man havde hørt om hans Færd som Regent i Norge, i høieste Grad havde bidraget til at øge Bekymringen, og mellem disse Christierns norske Bedrifter maatte særlig Karls Behandling gjøre Danmarks Prælater høist betænkelige og ængstelige for lignende Behandling.

Christiern var valgt til dansk Thronfølger 1487. Eiendommelig nok havde hans Fader fundet det fornødent at lade dette Valg fornye 1497, og hvad der især er mærkeligt, Valget var atter gjentaget 1512, hvilket vel saa tydeligt, som tænkes kan, vidner om, hvor ilde seet Christiern har været i mægtige danske Kredse. Allen² har villet forklare Misstemningen mod Christiern alene som en Følge af Farbroderen Frederiks Intriger, og, som bekjendt, var der virkelig et Parti i Jylland, som allerede i 1513 tænkte paa at gjøre Frederik til Konge (hvilket han dog afslog), men Enhver vil dog indrømme, at der aldrig kunde

¹ D. Mag. l. c. Dipl. Norv. IV. No. 479.

² De tre nord. Rigers Hist. II. 4—5.

være bleven Tale om Hertugen, ifald ikke Christiern med Føie havde været frygtet som en tyrannisk Hersker. Og som sagt, neppe har nogen af hans Handlinger, medens Faderen endnu levede, i den Grad vakt Opsigt og Frygt i Danmark, som just Behandlingen af den norske Biskop. Paulus Helix har vidst og forstaaet dette, thi han har udtrykkelig udtalt sig i denne Retning¹.

Det er altsaa temmelig klart, at Christiern II under de ikke kortvarige Forhandlinger, som omsider førte til, at det danske Rigsraad omsider anerkjendte den tre Gange valgte Mand som sin Konge, har følt, at Idzard Gravius's Absolution ikke var tilstrækkelig, og derfor gjennem Cardinalen af Præneste ladet sig udvirke en Art Absolution fra Paven selv.

Sagen glemtes dog naturligviis ikke saa hurtigt. I Sverige forekastede man flere Aar senere Christiern hans Færd mod Biskop Karl. Han svarede da, at det var en Sag, som Danmarks og Norges Raad noksom kjendte, at han Intet i Henseende til Bispen havde at bebreide sig o. s. v. Og da de danske Rigsraader i 1523 opsagde Christiern Huldskab og Troskab², kom atter denne Begivenhed frem i et Manifest.

Denne Sag er her fortalt ene og alene efter samtidige Documenter. Disse er af en saa forskjellig Aand og Beskaffenhed, at deres Indhold og Beretninger ikke,

---

¹ Cfr. A. Heyses Overs. af Skibykrøniken S. 77, Noten og Allen II. 11.

² Huitfeldt p. 1218; her heder det: at Biskoppen af Hamar kastedes „udi et gruelt Fængsel, og udaf Stank, ond Lugt, Sorrig og lang Siddende er al hans Styrke fortæret og siden efter han er udkommen, er han deraf død.“

saaledes som mine Forgjængere¹ have forsøgt det, kunne eller bør „forenes“. De maa holdes ud fra hinanden og refereres hver for sig. Alene paa den Maade vil det blive muligt for Læseren at danne sig den rette Forestilling om det Hele. Derhos har jeg med Forsæt hidtil bortseet fra de Sagn, som en talentfuld, men ikke altid paalidelig dansk Humanist, Hans Svaning meddeler i sin latinske Historie eller historiske Roman om Christiern II². Disse Sagn, der siden udskreves først af Arild Huitfeldt og derpaa af mange følgende Autorer, have i høi Grad bidraget til at forvanske den rette Sammenhæng. Men de bør dog kjendes, og et kort Uddrag deraf skal derfor meddeles.

Svaning lader Karl være Biskop over baade Oslos og Hamars Stifter (der, da han skrev, vare blevne forenede) og giver ham Navnet Matthias (som jeg antager er en Forvexling med et senere Offer for Christiern II's Tyranni, den svenske Biskop Matthias af Strengnes). Han beretter først, at Kong Hans, da han sendte sin Søn til Norge, havde medgivet ham Brev til Biskoppen af Hamar og raadet ham til særlig at følge hans Raad. Dette er ikke sandsynligt, og denne Beretning har allerede Allen med Føie forkastet. Dernæst giver han en helt opdigtet Skildring af Herlog Hyddefad og hans Tilhængere, der i mine Tanker aabenbart er en Efterklang af Sallusts Beskrivelse af Catilina og hans Medsammensvorne!³ Herlog falder hos Svaning ikke i Kampen, men han tages tilfange, bevogtes af den siden bekjendte danske Rigsraad Knud Pederssøn Gyldenstjerne af Thim og føres

¹ Navnlig Keyser i D. N. K. Hist. II.

² Svaningii Christiernus II. Lib. I, cap. 4.

³ Sall. Cat. Cap. 14.

til Baahuus samtidig med, at Biskop „Matthias“ (Karl) kommer did. For at ei Herlog skal komme løs, bindes om Natten hans Hænder og Fødder, og der holdes stærk Vagt over ham. Paa Baahuus forhøres Herlog og dømmes, hvorefter han sættes paa Steile og Hjul udenfor Fæstningen. Men imidlertid hviske Biskop „Matthias’s“ Fiender Christiern i Øret, at denne hemmelig stod i Ledtog med Herlog; Svaning tror nemlig ligesom den Skibyske Krønikes Forfatter paa Biskoppens fuldkomne Uskyldighed. Denne bliver saa greben og sat i Fængsel, uagtet han med Taarer bevidner sin Uskyldighed. Da han imidlertid mente at maatte frygte endog for sit Liv, forsøger han at flygte, sønderriver nogle af sine Klæder, danner sig Liner af dem og heiser sig om Natten ud af et Vindu. Men Linerne brast og Biskoppen faldt, og hans ene Ben blev knækket. Det var Vinter, og Isen bedækkede Fæstningsgraven. Trods sine Smerter krøb Bispen dog over denne og kom i ynkelig Tilstand til et hult Bøgetræ, i hvilket han skjulte sig. Den følgende Morgen kunde man af de Liner, der hang ud af det aabne Vindu, slutte sig til, paa hvilken Maade Fangen var sluppen ud, og man skyndte sig med at lede efter ham, og det saa meget ivrigere, som Christiern just selv var tilstede paa Borgen. Denne red selv ud med Jægere og lod støde i Jagthornet. Hundene bleve slupne løs og fandt Biskoppens Spor, der ophørte ved det hule Træ. Kongen kom til og befalede Biskoppen at komme frem, hvilket kun med Nød og neppe kunde skee paa Grund af Benskaden. (Siden det var Vinter, skulde man tro, at han var frosset ihjel!) Christiern tiltalte ham haardt (paa classisk Vis anføres Samtalen mellem de to i *oratio recta*) og lod ham føre tilbage til Fængslet, hvor han døde af sin Ben-

skade¹. „Han blev begravet i en Sognekirke i Baahuus (Len), skjønt det er dem, der sige, at hans Lig blev ført til Oslo og der begravet i Domkirken.“ Saaledes afsluttede Svaning dette Capitel af sin Roman.

Biskop Karls Skjebne bliver især mærkelig, naar man tænker paa Reformationens Indførelse i Danmark og Norge 1536 og 1537. Allerede Christiern II havde ved at fange en Biskop, bemægtige sig hans Borg og endog beslaglægge Bispedømmets Indtægter slaadet ind paa den Vei, som Christian III siden betraadte.

---

¹ Usandsynligheden af det hele Optrin bliver saa meget større, naar man erindrer, at Baahuus Slot ligger paa en ikke stor Holme i Götaelven, og at jo den syge Biskop ikke kunde have reddet sig til Fastlandet!
